

ODER KOT ZAKULISJE IN ZAKULISJE KOT ODER

Čeprav je umetniška dejavnost v urbanem prostoru Celja stalno prisotna, mnogi segmenti umetnosti ostajajo na drugi strani formaliziranih in institucionaliziranih kulturnih centrov. Zato sva se pri svojem terenskem delu osredotočili na umetniško četrt kot prostor in na poulične umetnike. Pri obeh tematskih sklopih gre za svojevrsten preplet interakcij med posameznikom in prostorom, oziroma za vprašanje, ali »človekovo okolje oblikuje način življenja ljudi ali so, nasprotno, ljudje tisti, ki s svojim načinom življenja oblikujejo okolje, v katerem prebivajo?« (Ferlež 2001: 9). Ulični glasbeniki na primer soustvarjajo prostor, kjer delujejo, po drugi strani pa je umetniška četrt prvenstveno prostor, ki za svojo konceptualno oživitve potrebuje posameznike. Pomemben je tudi poudarek, da tem urbanim prostorom prav umetnost daje specifičen pečat. Kakor v svoji diplomski nalogi ugotavlja Katja Jordan: »/.../ ulica predstavlja dinamičen prostor, poln podob, v katerem vsak dan bivamo in je tudi kraj fizičnega in emocionalnega doživljanja« (Jordan 2007: 34). V delavnici sva torej raziskovali umetnike in umetniške prakse, za katere sva predvidevali, da so marginalizirani in ne delujejo v okviru uveljavljenih institucij. Temo sva razdelili na dva sklopa, najprej sva se posvetili umetniški četrti in likovni umetnosti, v drugem delu pa so naju zanimali poulični glasbeniki.

Umetniška četrt

Umetniška četrt je projekt Mestne občine Celje, kjer neodvisno delujejo likovni ustvarjalci različnih profilov (*Katalog mesta Celje*: 15). V tem predelu mesta so bili nekdanje manjše trgovine in butiki, nato pa so se preselili v trgovske centre na obrobju mesta. Da bi mestna četrt kljub temu zaživela, so prazne poslovne prostore ponudili celjskim likovnim umetnikom. Ti letno najemnino poravnajo z enim umetniškim delom, ki ga prevzame Mestna občina Celje oziroma Galerija sodobne umetnosti. Po besedah najine sogovornice so sprva želeli odpreti manjše umetniško-prodajne ateljeje in galerije, vendar Celje ni dovolj velik trg za unikatna umetniška dela. Umetniki namreč ne ustvarjajo komercialnih in serijskih del, njihova dela pa dosegajo relativno visoke cene. Zdaj so v umetniški četrti samostojni ateljeji, v katerih umetniki dnevno ustvarjajo in občasno pripravijo manjše kulturne dogodke. Med terenskim raziskovanjem sva naključne Celjane v drugih mestnih predelih spraševali, če vedo, kje je umetniška četrt. Večina meščanov tega predela sploh ne pozna ali pa ga povezujejo s krčmo »Tamkoučiri«, ki je nekakšno srce umetniške četrti, saj se v njej zadržujejo umetniki in Celjani iz podobnih kulturnih krogov. Umetniki namreč v ateljeju ustvarjajo, v kavarni pa spletajo mreže poznanstev, sodelovanj in medsebojne pomoči. Najina sogovornika, slikarka in kipar, na primer večkrat skupaj razstavljata, večina umetnikov občasno vodi likovne delavnice za otroke in starejše, ipd. Večini sogovornikov se zdi, da se je danes s tem poklicem relativno težko preživljati, saj se zaradi vsesplošne krize vse manj vlaga v umetniške in kulturne dejavnosti. Likovni umetnik, ki ima atelje v umetniški če-

trti, pa po drugi strani meni, da kriza umetnikov ne bo prizadela, saj so že tako prizadeti. Zanimivo se nama je zdelo, da umetniki redko izvajajo ulične performanse ali pa jih sploh ne, in da v tem smislu ne sooblikujejo urbanega utripa mesta. Med intervjuji sva ugotovili, da so ateljeji kot prostori nenavadni spoji zasebnega in javnega. To je najbrž eden med razlogi za relativno izoliranost četrti.

Ulični glasbenik

Srečko Konec je Celjan, ki v središču mesta že več let igra kitaro in poje. Kljub temu, da občasno igra na različnih prireditvah, sam sebe imenuje baskar.¹ Sprva je med potovanji igral po evropskih mestih, ko pa je začel igrati v Celju, se je soočal z mnogimi dilemami. Po njegovem mnenju je namreč najtežje začeti igrati v rojstnem mestu, saj ne veš, kakšne bodo reakcije znancev. Vendar Srečko zase pravi, da so ga načeloma dobro sprejeli. Naletel pa je tudi na določene negativne odzive (npr. da poje večinoma angleške pesmi). Sogovornik opaža tudi precejšnjo razliko med igranjem v Mariboru, Celju in Ljubljani. V Mariboru največ zasluži, saj so ljudje po njegovih besedah bolj »na izi«, v Ljubljani ne zasluži veliko, saj vsi hitijo in niso pozorni na ulično dogajanje. V Celju pa vidi kot edini problem dejstvo, da gre za relativno majhen pretok ljudi, uspešnost pa je odvisna tudi od dneva in obdobja. Opaža, da so ljudje bolj pozitivni ob sobotnih dopoldnevih in v prazničnem decembru. Tako je edini čas, ko se mu izplača igrati, ob koncih tedna, in to v soboto dopoldne. V tujini, na primer v Španiji, pa so se ljudje v mestu zadrževali celoten konec tedna. Sogovornik nama je zaupal tudi tri zmotne predstave uličnih glasbenikov: 1. veliko ljudi = veliko denarja, 2. veliko uličnih glasbenikov = veliko denarja, 3. veliko turistov = veliko denarja. Srečko vedno igra na istem mestu, pri lekarni na Stanetovi ulici, ob močnem soncu pa na drugi strani ulice. Ugotavlja, da je zelo pomembna mikrolokacija, kjer igra, saj po njegovih besedah včasih že nekaj metrov predstavlja veliko razliko, tako v smislu zaslužka kot v smislu njegovega osebnega počutja. Srečko med uličnimi umetniki opaža tudi določeno mero rivalstva za dobre prostore. Ima stalen okvirni glasbeni repertoar, ki mu ves čas dodaja nove pesmi, nekaterih, ki so njegov »železni« repertoar, pa ne zamenja. V dveh urah preigra približno štirideset pesmi, te so tudi njegova časovna orientacija, oziroma, kakor se je izrazil sam: »Po komadih vem, koliko je ura.«

Za konec

V tretjem, manjšem sklopu najinega dela, sva mimoidoče spraševali, ali vedo, kje sta krstilnica in ostanek rimske ceste. Oba objekta sta del bogate celjske kulturne dediščine, vendar nista tako institucionalizirano prepoznana in se zato redkeje pojavljata v medijih in javnem diskurzu. Velika večina vprašanih ni vedela,

¹ Baskar (angl.) – 'ulični umetnik'.

* Ana Svetel, študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 2000 Maribor, Gosposvetska 12, E-naslov: ana_svetel@hotmail.com; Tjaša Kunst, študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 3000 Celje, Celestinova 9a, E-naslov: taja.kunst@gmail.com

kje se objekta nahajata, mnogi sploh niso vedeli, za kaj gre. Seveda so zaposleni v neposredni bližini krstilnice in rimske ceste vedeli zanju, vendar je šlo dobesedno za neposredno bližino, za območje nekaj desetih metrov.

Vidimo torej, da je umetnost del celjskega vsakdana in da se umetniško ne ustvarja le v institucionaliziranih galerijah, gledališčih in dvoranh. Seveda pa je zaradi svojega marginalnega položaja ta vsakodnevna, ulična umetnost pogosto manj (pre)poznana oziroma s perspektive javnih diskurzov spregledana. A po opravljenih intervjujih lahko skleneva, da to umetnikov sploh ne skrbi, saj so zavestno na »drugi strani« in tako lahko tudi njihov

marginalni položaj postaviva pod vprašaj. Gledano skozi emsko perspektivo se seveda umetniki sploh ne doživljajo kot marginalni, temveč se gibljejo v svojih kulturnih krogih, ki so zanje center njihovega sveta.

Viri in literatura

FERLEŽ, Jerneja: *Mariborska dvorišča*. Maribor: Mladinski kulturni center, 2001.

JORDAN, Katja: *Grafiti in subkultura* (diplomsko delo). Koper: Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, 2007.

Katalog mesta Celje. Celje: Zavod Celeia, 2011.

KAJ PA ZDAJ, KO SEM UPOKOJEN?

Etnološko-antropološki pogled na problematiko starejših Celjanov

Prebivalstvo nekega mesta, v našem primeru Celja, je pomemben dejavnik oblikovanja mestne podobe. Posamezne družbene skupine s svojim značilnim načinom življenja, vrednotenja, zaznavanja in delovanja v prostoru različno vplivajo na preobrazbe mestnega okolja (Rebernik 2008: 137). Pri oblikovanju mesta so pomembne tudi skupine ljudi, ki jih v vsakdanjem življenju največkrat sploh ne opazimo, saj delujejo v t. i. zakulisju, so pa kljub temu pomemben del celostne podobe mesta. Med takimi skupinami so tudi starejši prebivalci, katerih število je iz dneva v dan večje.

Zadnjih nekaj let je v Sloveniji vedno več starejših prebivalcev, in mesto Celje ni nobena izjema. O staranju prebivalstva govorimo, kadar se med njimi povečuje delež starejših. Glavni vzroki za staranje prebivalstva v Sloveniji so manjša rodnost, daljša življenjska doba in selitve prebivalstva (Vertot 2010: 54).

Čeprav mislimo, da vemo, kaj je starost ter kdaj nastopi tretje življenjsko obdobje, pa so merila o tem precej neenotna ter varirajo glede na stališče, s katerega gledamo. Koledarski mejniki, kot so npr. 50, 60 ali 65 let, so dogovorjeni predvsem iz praktičnih razlogov (za določanje upokojitve in podobno). Star tudi ne postaneš npr. z upokojitvijo, saj je staranje v resnici »strnjen proces z nekaterimi pospeški in zastoji« (Pečjak 1998: 9).

Biti star prinaša številne omejitve ter prepreke. Poleg zdravstvenih težav tudi finančne¹ ter predvsem vsakdanje težave (posebni pregledi za podaljšanje vozniškega dovoljenja). Ni pa vse tako črno, kot zglada na prvi pogled, starost namreč prinaša tudi številne ugodnosti. Od cenejšega torkovega nakupovanja pri najboljšem sosedu, nižjih cen muzejskih vstopnic in vstopnic za različne prireditve, do cenejših mesečnih kart ponudnikov javnega prevoza, morda celo prostega sedeža na avtobusu.

Nismo stari zato, ker smo stari, ampak zato, ker družba pripisuje, da smo stari (Pečjak 1998: 9).

1 Nizke pokojnine, omejitve pri bančnih posojilih in podobno.

Za starostnike obstajajo drugačna družbena pravila. Mnoga vedenja za starostnike niso več primerna ter se ne »spodobijo«. Primeri takih stereotipnih predstav so na primer nošenje mini kril, ponočevanje, živahni plesi. Starejši naj bi bili mirni, neaktivni, držali naj bi se v ozadju. Družba torej starostnikom pripisuje določene družbene vloge, ki jih večina tudi sprejme ter se obnaša in ravna skladno z njimi (Pečjak 1998: 61). V različnih življenjskih obdobjih mora človek sprejemati različne obremenitve kot tudi zahteve okolja. Po upokojitvi mora posameznik tako na primer sam oblikovati svoj življenjski stil brez jasnih napotkov in standardov, vendar skladno s pričakovanji okolice (Hojnik 1986: 216).

Pričakuje se, da posameznik po upokojitvi ne opravlja več nekaterih svojih primarnih funkcij, da se umakne iz družbenega življenja in postane marginalizirani del zakulisja. Starejše se postavljajo na obrobja, s tem pa se izgublajo tudi medgeneracijski stiki in odnosi.

Vendar se družbena vloga starostnikov ves čas spreminja. V antiki so bili stari ljudje spoštovanja vredni svetovalci in v mnogih plemenih člani plemenskega sveta. Spoštovali so jih zaradi njihovih dragocenih izkušenj. V novejših, bolj dinamičnih in hitro se razvijajočih družbah pa njihove izkušnje hitro zastarajo in zato so starejši ljudje manj cenjeni (Pečjak 1998: 66).

Danes so najbolj cenjene njihove vloge pri vsakodnevem varstvu in vzgoji vnukov ter pri podpiranju otrok. Nepogrešljivi so v prostovoljstvu,² saj so prisotni na vseh področjih, od kulture, socialnih programov, športa, rekreacije; tako ohranjajo psihosocialno zdravje in so koristni za celovit družbeni razvoj (Žiberna 2007: 8–9).

2 Univerza za tretje življenjsko obdobje je v zadnjih letih razvila številne modele izobraževanja starejših prostovoljcev, med drugim so tudi kulturni mediatorji v muzejih.

* Ana Bezek, absolventka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1352 Preserje, Rakitna 100, E-naslov: ana.bezek@gmail.com; Ana Beno, univ. dipl. etnol. in kult. antropol., mlada raziskovalka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1230 Domžale, Brejčeva 8, E-naslov: ana.beno@gmail.com